

ВПЛИВ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ САМОБУТНОСТІ

Ольга ШАКУРОВА

orcid.org/0000-0001-9842-2997

кандидат історичних наук,

старший науковий співробітник відділу української етнології НДІУ

Анотація. У статті проаналізовано вплив етнічної ідентичності на збереження та розвиток етнокультурної самобутності. Визначено, що збереження самобутності етносу можливе тільки при наявності у більшості його представників стабільної та позитивної етнічної ідентичності. Означено, що етнічна спільнота, представники якої відчують міцний та безперервний зв'язок з морально-духовним надбанням своїх пращурів, має могутній внутрішній потенціал для подальшого розвитку та збереження своєї етнокультурної своєрідності та неповторності. Показано, що етнічна ідентичність є ключовим поняттям багатьох гуманітарних дисциплін та має складну структуру, яка включає три основних компоненти: когнітивний, афективний та поведінковий. Охарактеризовано лінгвокогнітивні параметри етнічної ідентичності. Висвітлено, що існують позитивна та негативна ідентичності. Наголошено, що стійка та позитивна етнічна ідентичність надає відчуття групової безпеки та стабільності, бо чим більше представників етносу розділяють загальну етнічну ідентичність, тим більша ймовірність спільних дій на захист політичних інтересів етнічної групи. Розглянуто чинники, які сприяють збереженню етнічної ідентичності, та чинники, які впливають на її втрату та трансформацію. Визначено, що для вибудовування стійкої та позитивної української ідентичності необхідні цілеспрямовані та продумані кроки з боку держави, а саме: пропаганда звичаїв та традицій українського народу, його матеріальної та духовної культури, інформування про досягнення його видатних представників та активне формування національного престижу. Продемонстровано, що для сучасної людини етнічна ідентичність стає вагомою підтримкою та опорою, бо символізує безперервний зв'язок з традиціями і цінностями минулого, стадіями стабільності етносу. Наголошено, що тільки збагнувши свою належність до певного етносу, засвоївши культурні норми та традиції, людина може ефективно занурюватися у соціальні процеси й почувати себе повноцінним членом даного суспільства.

Ключові слова: етнічна ідентичність; позитивна етнічна ідентичність; етнокультурна самобутність; етнічна культура.

ETHNIC IDENTITY AS A FACTOR IN PRESERVATION AND DEVELOPMENT OF UKRAINIAN ETHNOCULTURAL SINGULARITY

Olha SHAKUROVA

Candidate of Historical Sciences,

senior research fellow of the Ukrainian Ethnology Department of RIUS

Annotation. The article analyzes the influence of ethnic identity on the preservation and development of ethnocultural singularity. It is determined that the preservation of an ethnos' singularity is possible only if the majority of its members have a stable and positive ethnic identity. It is noted that

the ethnic community, whose members feel a strong and continuous relation to the moral and spiritual heritage of their ancestors, has a powerful internal potential for further development and preservation of its ethnocultural identity and uniqueness. It is shown that the ethnic identity constitutes a key concept for a number of humanities and has a complex structure that includes three main components – cognitive, affective, and behavioral one. The article characterizes linguocognitive parameters of the ethnic identity. It highlights the existence of positive and negative identities and emphasizes that a stable and positive ethnic identity provides a sense of group security and stability, because the more members of an ethnic group share a common ethnic identity, the greater is the likelihood of their joint action to protect political interests. The research considers factors that contribute to the preservation of ethnocultural identity and factors that cause its loss or transformation. It is determined that building a stable and positive Ukrainian identity requires purposeful and thoughtful steps on the part of the state, namely promotion of customs and traditions of the Ukrainian people, their material and spiritual culture; informing about the achievements of their prominent representatives and active formation of national prestige. It has been shown that for modern man, ethnic identity becomes an important foundation and support, because it symbolizes a continuous connection with the traditions and values of the past, the stages of ethnic stability. It is emphasized that only by understanding one's belonging to a certain ethnic group, mastering cultural norms and traditions, a person can effectively immerse themselves in social processes and feel like a full member of the society.

Key words: *ethnic identity; positive ethnic identity; ethnocultural singularity; ethnic culture.*

Сучасні світові глобалізаційні процеси несуть загрозу нівелювання та втрати етнокультурної самобутності народів. Вони постають тією зовнішньою рушійною силою, що значно впливає на соціокультурні процеси усередині держави. Глобалізація та культурна уніфікація виступають також стійкими чинниками нищення етнічної ідентичності, яка забезпечує відчуття стабільності та психологічної безпеки етнічної групи. Етнос, представники якого відчужені від власної етнічної культури, позбавлені почуття причетності до надбань їхніх попередників, може швидко та безслідно розчинитися серед інших етнічних спільнот. Саме тому стійка та усвідомлена етнічна ідентичність є безумовним фактором збереження та розвитку етнокультурної самобутності українців.

Дослідження реалізується в межах виконання науково-дослідної роботи, що фінансується з державного бюджету, «Етнокультурні процеси в Україні (1985–2017)».

Аналіз наукової літератури доводить, що проблемі етнічної ідентичності приділяється значна увага наукової спільноти. Окремі аспекти етнічної ідентичності досліджували такі українські та зарубіжні дослідники: Е. Александренков, Є. Белінська, О. Бех, М. Боришевський, О. Васютинський, Е. Грищук, І. Данилюк, Л. Журавльова, І. Іванова, А. Міклаєва, С. Рижова, М. Розумний, Т. Стефаненко, Г. Солдатова, М. Степико, С. Тишков, О. Шевчук, О. Шмиглюк, М. Шульга та інші.

Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених дослідженню етнічної ідентичності, питання впливу етнічної ідентичності на збереження та розвиток етнокультурної самобутності етносу залишається вкрай актуальним та потребує подальших досліджень.

Метою дослідження є виявлення взаємозв'язку між стабільною та позитивною етнічною ідентичністю та збереженням етнокультурної самобутності етносу. Для досягнення поставленої

мети вважаємо за доцільне: 1) окреслити зміст поняття «етнічна ідентичність»; 2) охарактеризувати лінгвокогнітивні параметри етнічної ідентичності; 3) визначити головні компоненти етнічної ідентичності; 4) означити чинники збереження етнічної ідентичності та чинники, що її ускладнюють.

Етнокультурна самотність етносу – це комплекс особливих рис матеріальної та духовної культури, що притаманні конкретній етнічній спільноті, склалися у ході її історичного розвитку та відрізняють її від відповідних рис іншої етнічної спільноти. Етнокультурна самотність будь-якого етносу неможлива без реального механізму збереження та передачі знань та уявлень про власну етнічну групу, позитивного ставлення до її представників та реальних дій із захисту інтересів своєї етнічної групи, тобто без етнічної ідентичності. Етнічна ідентичність, або етнічність, є ключовим поняттям етнології, етнічної психології, психологічної антропології, етнолінгвістики та інших наук. Її визначенню, структурі та чинникам збереження приділяється значна увага багатьох сучасних дослідників. Зокрема, І. Данилюк визначає етнічну ідентичність як наслідок когнітивно-емоційного процесу сприйняття себе як представника свого етносу, певний рівень уподібнення себе з ним та відокремлення від інших етносів [5, с. 155]. Етнічна ідентичність не обмежується усвідомленням своєї належності до певної етнічної групи, вона включає також її оцінку, значущість членства в ній та етнічні почуття, що поділяються усіма представниками цього етносу, а також організацію структури відносин та дій у різноманітних етноконтактних обставинах [5, с. 159].

Дослідниця Н. Юрчак переконана, що етнокультурна ідентичність реалізується через механізм культурної ідентифікації, що являє собою усвідомлене сприйняття людиною відповідних культурних норм і зразків поведінки, мови, ціннісних орієнтацій, розуміння свого «Я» з позицій культурних характеристик, які прийняті в цьому суспільстві, в самоотождоженні себе з культурними моделями цього суспільства [22, с. 53–54]. Саме в етнокультурній самоідентифікації, на переконання В. Богаченко, лежать витoki духовних сил, ціннісних констант, новоутворень та гуманістичних екзистенцій будь-якого етносу [2, с. 80].

О. Селіванова розглядає етнічну ідентичність з позицій когнітивної лінгвістики та досліджує параметри етнічної ідентичності. Вчена виділяє такі лінгвокогнітивні параметри етнічної ідентичності: 1) етнічний характер; 2) етнічний темперамент; 3) етнічна свідомість (виявляється в менталітеті, почуттєвій та відчуттєвій сферах); 4) колективне позасвідоме [12, с. 253].

Етнічний характер розглядається як комплекс найбільш яскравих психологічних якостей, притаманних етносу. Він проявляється у стереотипах поведінки, відчуття та сприйняття. Етнічний темперамент являє собою визначений стандартний спосіб поведінки, притаманний більшості представників етносу. Етносвідомість – це «найбільш виразні психологічні риси, найбільш актуалізовані концептуальні структури, сукупність оцінок і способів категоризації світу та внутрішнього рефлексивного досвіду, що становлять колективний «дух» етносу» [12, с. 250]. Етнічна свідомість проявляється у нормах моралі та права,

колективних віруваннях та міфах етнічної групи. Найбільш значущим компонентом етнічної свідомості є етнічний менталітет, який показує узагальнений спосіб мислення етносу. Ментальність виявляється у таких формах: 1) категорії «культурної граматики»; 2) етнічні стереотипи (усталені форми, зразки етнічної поведінки); 3) прецедентні феномени; 4) етнічні символи; 5) константи культури. Зокрема, категорії «культурної граматики» представляють універсальну логіку культури етносу, а саме: усвідомлення етнічною групою цінності часу, ритм життя, швидкість поширення інформації. Етнічні стереотипи виконують функції нормалізації та ідентифікації етнічної групи як єдиного етносу, накопичення й систематизації соціокультурного та історичного досвіду етносу, передачі знань та досвіду від покоління до покоління, захисту групових етнічних інтересів [12, с. 251]. Етнічні стереотипи є важливою складовою етнічної свідомості та неодмінним елементом системи родинного виховання, ними просякнуте усе повсякденне життя етносу, без них не може існувати жодна етнічна культура. Саме етнічні стереотипи є своєрідним кодом етнічної культури [9, с. 8]. Прецедентні феномени – це ті компоненти знань, зміст яких добре відомий усім представникам етнічної спільноти, вони актуальні та використані у спілкуванні представників цього етносу. Етнічні символи – це символи, які використовувалися або використовуються певним етносом, мають важливе значення для його історії та культури та значним чином впливають на етнокультурний розвиток суспільства. Оскільки «змодельовати уявлення про знакові та символічні віхи людського буття

можливо лише в межах етнокультурного процесу, адже художньо-образне сприймання та образно-символічне відображення його культурно-історичного розвитку є одним із найдієвіших способів етнічної самоідентифікації України та самозбереження української нації» [10, с. 148]. Константи культури являють собою порівняно стійкі концептуальні структури, які вміщують культурно значущу інформацію та представлені в знакових продуктах культури: у текстах та явищах природної мови [11, с. 251].

До колективного позасвідомого належать усі незмінні, успадковані від пращурів та зумовлені родовою пам'яттю психічні процеси, які не належать до сфери свідомості, але на підсвідомому рівні визначають поведінку та мислення кожної людини окремо та етносу в цілому. Етнічне підсвідоме формується із залишків групових переживань і неусвідомлених реакцій етнічної групи, проявляється у вигляді архетипів (універсальних прообразів та праформ) та синхронізує діяльність усього етносу [12, с. 251–252].

Загалом поняття «ідентичність» є ширшим порівняно з поняттям «етнічність», бо включає в себе різні види ідентичностей. Існує велика кількість ідентичностей, найбільш значущими серед них, на думку С. Хантінгтона, є: 1) аскриптивні (етнічна та расова належність, кровна спорідненість, вік, стать); 2) культурні (цивілізаційна, релігійна, національна, мовна, племенна та кланова ідентичності); 3) територіальні (півкуля, континент, кліматична зона, регіон, штат (область), провінція (район), місто, село, найближче оточення); 4) політичні (фракційна та партійна належності, ідеологія, інтереси держави); 5) економічні

(держави, класи, профспілки, економічні сектори, галузі, посада, професія); 6) соціальні (компанії для розваг, колеги, команди, клуби, друзі). Взаємовідносини між ідентичностями є доволі складними: деякі з них, зокрема робочі та сімейні ідентичності, можуть накладати на людину доволі суперечливі зобов'язання, більш ширші ідентичності можуть конфліктувати з вузькими (людина може асоціювати себе з якимось регіоном чи місцевістю (наприклад, «я – донбасівець», «я – русин»), але зовсім не обов'язково ототожнювати себе з державою). Деякі ідентичності ієрархічні за своєю суттю, наприклад, територіальні та культурні [17, с. 26]. Сама по собі ідентичність має діалектичний характер, що відображується у різноманітності зв'язків між її мінливістю та сталістю [4, с. 27].

За радянських часів етнічна ідентичність як чинник, який на підсвідомому рівні впливає на людину, вважався несуттєвим та відкидався. Головна увага була зосереджена на вивченні процесів консолідації, а саме об'єднання невеличких етнічних груп у великі етноси, головним чином – у соціалістичну націю. Починаючи з середини 30-х років ХХ ст., на вивчення етнокультурних відмінностей було накладене табу, бо такі дослідження сприймалися як потенційно небезпечні, що заважають зближенню націй та досягненню їх повної єдності [6, с. 20]. У подальшому етнооб'єднawчі процеси мали призвести до створення нової історичної спільноти – радянського народу. Її формування визначив як програму ХХІІ з'їзд КПРС (17–31 жовтня 1961 р., Москва). Твердження про те, що радянський народ є новою історичною спільністю, можна зустріти і в інших партійних документах, а саме в тезах ЦК КПРС

до 100-річчя від дня народження В. Леніна (1970), доповіді Л. Брежнєва на ХХІV з'їзді КПРС (1971). Основою концепції «радянського народу як нової історичної спільноти» відносно України була ідеологія «возз'єднання». Найбільшого вираження ця концепція отримала під час святкування 325-річчя «возз'єднання України з Росією» в 1979 р. Зокрема, витоки «нової історичної спільноти», на думку партійних ідеологів, сягали ще часів Київської Русі, де начебто утворилася «єдина давньоруська народність», і з цієї єдиної колиски беруть свій початок російська, українська та білоруська народності [15, с. 87–90].

Створення радянського народу охоплювало насамперед міське населення східних та південних областей країни. Важливою соціальною особливістю цієї території України є те, що саме тут КПРС досягла найбільших успіхів щодо трансформації українського народу у так званий радянський народ. Типовими ознаками значної частини етнічного українського населення цих теренів є мовна та культурна зросійщеність, зневага до властиво українських етнічних рис, наявність стереотипів неперестигності, меншовартості, неперспективності, неприбутковості, відсталості й непотрібності української мови і всіх елементів української духовної культури. Ці риси дивним чином уживаються зі збереженням історичної пам'яті українців та збереженням етнічної самоназви українців [20, с. 227].

Ще одним негативним елементом внутрішньої політики СРСР, спрямованим на руйнування етнічного багатоманіття, була політика переселення. Депортації певних народів, організоване планове переселення представників

різних етнічних спільнот до іноетнічного середовища, а також стихійна міграція в межах СРСР сприяли процесам етнічної асиміляції, розмиванню та втраті етнічної ідентичності. Радянське керівництво заохочувало переселення росіян до союзних республік, а українців – за межі УРСР. Наприклад, О. Чирков проаналізував сутність та вплив зовнішньої міграції V–XX ст. на сучасну етнічну мозаїчність людності України. Зокрема, дослідник простежує міграційні процеси української людності, що розпочалися ще в ранньомодерну добу, що разом з іншими чинниками у підсумку призвело до втрати значної частини українського етносу, яка стала частиною російського. Так, він зазначає, що розпочата в XVI ст. еміграція українців на схід сприяла зростанню етнічної мозаїчності України. Це призводило до того, що «залишалися недостатньо щільно заселені степові райони України, розривався суцільний етнічно український масив, не зменшувалися імміграційний потенціал українських земель та їхня імміграційна привабливість для чужинців, полегшувалося помоскалення українців у віддалених від етнічного ядра районах та, особливо, у відірваних від материзни анклагах і в етнічно перемішаних українсько-московських поселеннях» [18, с. 217]. Протилежно спрямований міграційний потік на територію України ускладнював збереження етнокультурної самобутності українців. Серед етнічно різноманітних іммігрантів росіяни кількісно почали значно переважати інших, що полегшувало втрату етнічної ідентичності неросійськими етнічними групами та українцями.

Особливо активно росіяни переселялися у східні регіони України та

Крим. Дослідження міграційних процесів періоду СРСР показують, що «імміграція росіян та еміграція українців, поляків, німців, євреїв, кримських татар у XX ст. та інші причини призвели до гіпертрофованого розвитку російської меншості. 1989 р. частка росіян в населенні України в чотири з лишком рази перевершувала частку всіх разом узятих чужинців, у той час як частка українців перевершувала частку росіян лише у 3,3 раза. Велика частина українців та етнічних меншин, зберігаючи свої етнічні назви, мовно та культурно зросійщилися. Поліетнічна країна початку XX ст. стала двоетнічною. Внутрішня і зовнішня політика російсько-комуністичної держави спрямовувалася на досягнення такого результату з перспективою остаточного й безповоротного етнічного зросійщення всього населення України» [18, с. 217]. Така політика «перемішування племен та народів» сприяла розпорошенню етнічної ідентичності, бо саме етнічне середовище сприяє виробленню ідентичності.

Але розпад Радянського Союзу промовисто показав, що етнічна ідентичність етносів практично ніколи не зникає повністю, а за певних суспільних обставин може використовуватися та актуалізуватися на будь-якій стадії історичного розвитку суспільства [5, с. 157]. Саме у кризових ситуаціях значущість етнічного «Я» суттєво підвищується, це яскраво продемонстрували Помаранчева революція та Революція гідності. Етнічна структура та обсяг зовнішніх міграційних потоків України у кризових умовах також зазнають змін, а саме: «Зовнішня міграція кінця XX – початку ХХІ ст. працює на зменшення етнічної мозаїчності людності України. Питома

вага найчисельніших етнічних груп (насамперед, російської та єврейської) зменшується, зростає частка етнічної більшості (українців) та кримських татар» [19]. Зазначені міграційні зміни сприяли відновленню етнокультурної самобутності України.

Деякі серед сучасних вітчизняних дослідників наголошують, що етнічна ідентичність є первинною щодо усіх інших ідентичностей, бо перш ніж репрезентувати себе як представника різних соціальних, економічних та політичних спільнот, людина насамперед є представником того чи іншого етносу [21, с. 345; 13, с. 6].

У структурі етнічної ідентичності виділяються три головних компоненти: когнітивний, афективний та поведінковий. Когнітивний компонент етнічної ідентичності включає в себе знання та уявлення про властивості представників своєї етнічної групи, розуміння своєї належності до неї на підставі визначених якостей. Афективний компонент охоплює оцінку особливостей своєї групи, ставлення до членства у ній та важливість цього членства. Поведінковий компонент розуміють як існуючий механізм проявлення себе як члена власної етнічної групи [5, с. 157].

Когнітивний компонент етнічної ідентичності формується у процесі родинного виховання, де дитина на підсвідомому рівні засвоює етнокультурні традиції шляхом простого відтворення узвичаєних форм етнічного буття. Саме шляхом вивчення родинних традицій і звичаїв, мови, засвоєння етнокультурної інформації дитина починає себе усвідомлювати частиною свого етносу. У подальшому, коли дитина підрастає та її всесвіт поступово розширюється, на

процес етнічної ідентифікації починають впливати різні соціальні інституції, а саме школа, релігійні громади та інші соціальні групи. Саме вони пропонують та створюють ціннісно-нормативну базу для конструювання етнічної ідентичності [5, с. 161]. Так, у Радянському Союзі агентом формування ідентичності радянської людини були школа, піонерські та комсомольські організації. Саме вони формували первинність та значущість ідентичності радянської людини. Зокрема, дослідник О. Левенець зазначає, що одним із найважливіших напрямків виховної роботи в радянських школах було комуністичне виховання, яке передбачало виконання цілого комплексу завдань: «...вироблення марксистсько-ленінського політичного світогляду у свідомості учнів, перетворення норм комуністичної моралі на особисті переконання й правила повсякденної поведінки, формування у свідомості людини розуміння високих комуністичних ідеалів» [8, с. 23]. Викладання усіх предметів у радянських школах, система шкільних святкових та виховних заходів, позашкільна виховна робота (екскурсійні поїздки школярів до місць бойової слави, визначних історичних і пам'ятних місць) були спрямовані на впровадження принципів і положень марксистсько-ленінської ідеології, а саме: «...формування «радянської людини» з притаманним для неї радянським патріотизмом, усвідомлення людиною (вихованцем) керівної ролі партії, чітке розуміння того, що марксистсько-ленінська ідеологія є єдиною правильною теорією розвитку суспільства» [8, с. 23–24]. Етнічна самосвідомість особистості відходила на задній план. А на перший план виходила радянсько-комуністична ідентичність.

У сучасній Україні формуванню української етнічної ідентичності сприяють школа, національні скаутські організації, військово-патріотичні клуби, громадсько-культурні організації. Саме вони можуть допомогти формуванню важливості та привабливості української ідентичності, впливають на її афективний компонент.

Поведінковий компонент етнічної ідентичності виникає на фундаменті складної взаємодії когнітивного та афективного компонентів: знання та уявлення про власний етнос, важливість та значущість належності до українського етносу сприяють втіленню у життя конкретних кроків по збереженню власної етнічної самобутності та неповторності, поведження себе як представника власне українського етносу.

Розрізняють позитивну та негативну ідентичності. Позитивна ідентичність проявляється як бажання належати до своєї етнічної групи, відчуття задоволення та радості від членства в ній та гордість за здобутки власного народу. Негативна ідентичність включає заперечення та неприйняття власної ідентичності, небажання належати до своєї етнічної групи, почуття приниження та відчуття, що представники іншої етнічної групи кращі, ніж представники власної. Експериментальні дослідження відмінностей етнічної ідентичності студентської молоді південних, східних та західних регіонів України показали, що у великій кількості студентів Сходу та Півдня України наявні складність, невизначеність та проблематичність етнічної ідентичності. У той час як етнічна ідентичність західноукраїнських студентів характеризується несуперечливим характером, однак існують та узгодженістю [7, с. 126].

Таким чином, стійка та позитивна етнічна ідентичність надає відчуття групової безпеки та стабільності, а значить, якісно впливає на збереження та розвиток етнокультурної самобутності, бо чим більше представників етносу розділяють загальну етнічну ідентичність, тим більша ймовірність спільних дій на захист власних етнічних інтересів. Частина дослідників вважає, що поняття «самобутність» безпосередньо пов'язане з такими поняттями, як «незалежність» та «суверенітет», оскільки без усвідомлення власної самобутності не можна бути незалежним [22, с. 53; 11, с. 4]. Більшість дослідників вважають, що саме етнічна ідентичність є тим психологічним підґрунтям, на основі якого відбувається етнополітична мобілізація населення, тобто готовність та прагнення людей, об'єднаних за етнічною ознакою, до спільних дій, що сприяють задоволенню етнонаціональних та політичних інтересів.

Існують об'єктивні та суб'єктивні чинники збереження етнічної ідентичності. До об'єктивних належать спільна територія проживання та культурні особливості, а саме: мова, релігія, традиції, звичаї, їжа, помешкання, одяг та інші, до суб'єктивних – етнічна обізнаність, етнічні почуття, етнічна самосвідомість [3, с. 172]. Чинниками ж, які ускладнюють процес етнічної ідентифікації представників того чи іншого етносу, є міграційні процеси у світі, наявність дифузних зон спільного проживання різних етносів, міксація та асиміляція етносів, історичні події та державна політика [16, с. 284]. Саме тому для вибудовування стійкої та позитивної української ідентичності необхідні цілеспрямовані та продумані кроки з боку держави. Це насамперед

пропаганда звичаїв та традицій українського народу, його матеріальної та духовної культури, інформування про досягнення його видатних представників та активне формування національного престижу. Саме держава, на велике переконання більшості дослідників, є гарантом збереження етнокультурної самобутності народу.

Розвиток етнокультурної самобутності має вертикальний та горизонтальний виміри. Вертикальний включає взаємодію суб'єктів культури з культурно-історичним минулим власного народу, його культурною спадщиною (тобто саме він є основою формування етнокультурної ідентичності), горизонтальний охоплює діяльність суб'єктів культури у сьогоденні та їх взаємодію з іншими культурами, тобто діалог культур (підґрунтя цієї діяльності формується у процесі етнічної ідентифікації, а саме при засвоєнні способів реагування та дій у різноманітних етнокультурних ситуаціях у процесі міжетнічної комунікації) [1, с. 132]. А збереження етнокультурної самобутності українців відбувається завдяки «актуалізації творчого потенціалу усіх суб'єктів культури (на колективному та індивідуальному рівнях) в актуальному часі» [1, с. 132], а також активних дій держави та представників етносу, спрямованих на захист та зміцнення своєї етнічної ідентичності. Саме тут проявляється поведінковий компонент етнічної ідентичності.

Отже, саме етнокультурна ідентичність, на тверде переконання сучасних вчених, є важливим чинником збереження та розвитку етнокультурної самобутності спільноти. Позитивна та стабільна етнічна ідентичність безпосередньо впливає на збереження

етнокультурної самобутності етносу, забезпечує збереження етнічної культури та передачу її прийдешнім поколінням, а також є психологічним підґрунтям для цілеспрямованих дій із захисту своєї території та національних інтересів. Для сучасної людини етнічна ідентичність стає вагомим підтримкою та опорою, бо символізує безперервний зв'язок з традиціями і цінностями минулого, стадіями стабільності етносу. Лише збагнувши свою належність до певного етносу, засвоївши культурні норми та традиції, людина може ефективно занурюватися у соціальні процеси й почувати себе повноцінним членом суспільства.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо у вивченні значення та ролі етнічної культури як основи збереження та розвитку етнокультурної самобутності етносу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакальчук В. О. Культурна самобутність як стратегічний пріоритет культурної політики України. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2006. Вип. 26. С. 123–134.
2. Богаченко В. В. Особенности этнокультурной самоидентификации украинца в глобализационном измерении современности. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2015. № 63. С. 79–89.
3. Волинець С. Формування етнокультурної ідентичності в умовах інтеграції українського суспільства. *Наукові записки. Серія Культурологія*. (Проблеми культурної ідентичності: глобальний та локальний виміри. Матеріали міжнародної наукової конференції 23 – 24 квітня, Острого – 2010). Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. Вип. 5. С. 170–180.
4. Гришук Е. Ю. Територіальна та етнічна ідентичність: особливості взаємозв'язку. *Український психологічний журнал: збірник наукових праць*. Київ, 2017. № 1 (3). С. 26–38.

5. Данилюк І. В. Етнічна ідентичність як соціокультурний і соціально-психологічний феномен. *Вісник Одеського національного університету. Серія Психологія*. 2009. Т. 14. Вип. 17. С. 155–162.

6. Данилюк І. В. Розвиток етнічної психології як науки. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2014. № 2 (23). С. 20–29.

7. Данилюк І. В., Гресько В. В. Психологічні особливості гармонізації етнічної самосвідомості українців. *Проблеми політичної психології: збірник наукових праць*. Київ: Міленіум, 2017. Вип. 5 (19). С. 122–132.

8. Левенець О. М. Комуністичне виховання в загальноосвітніх школах Волинської області в середині 60-х – першій половині 80-х рр. XX ст. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія Історичні науки*. 2018. Т. 29 (68). № 4. С. 23–30.

9. Нікіщенко Ю. Г. Поняття «етнічна культура» і «традиційна культура» в етнокультурології. *Наукові записки НаУКМА: теорія та історія культури*. 2004. Т. 24. С. 4–13.

10. Отрошко Л. Особливості символотворення в українському етнокультурному розвитку. *Етнічна історія народів Європи*. 2017. Вип. 53. С. 145–149.

11. Самобутність територіальних громад. Розвиток туризму на селі / Чернігівський центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів держ. влади, місцевого самоврядування, держ. підприємств, установ і організацій / уклад. Олексенко Р. М. Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2016. 10 с.

12. Селіванова О. О. Лінгвокогнітивні параметри етнічної ідентичності. *Мовознавчий вісник*. 2018. Вип. 24–25. С. 246–255.

13. Телеуця В. Національна ідентичність та національна самоідентифікація як підсвідомі складові національних традицій в умовах півдня України. *Фольклористичні зошити*. 2009. Вип. 12. С. 3–19.

14. Телеуця В. В. Основні чинники збереження фольклорної традиції в умовах

сучасного міста (на прикладі фольклору Подунав'я). *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Вип. XXIII. Ч. 2. С. 279–288.

15. Україна і Росія в історичній ретроспективі: нариси в 3-х томах / Інститут історії України НАН України; ред. рада: акад. НАН України В. М. Литвин (голова), акад. НАН України І. М. Дзюба, акад. НАН України Я. Д. Ісаєвич, акад. НАН України О. С. Онищенко, акад. НАН України В. А. Смолій, С. В. Кульчицький та ін.; відп. ред. акад. НАН України В. А. Смолій. Т. 2. Гриневич В. А., Даниленко В. М., Кульчицький С. В., Лисенко О. Є. Радянський проект для України / Інститут історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2004. 531 с.

16. Федотова Т. В. Особливості прояву етнічної та національної ідентичності в студентів-психологів. *Психологічні перспективи*. 2016. Вип. 27. С. 280–292.

17. Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности. Москва: Издательство АСТ, 2004. 635 с.

18. Чирков О. Вплив зовнішньої міграції V–XX ст. на сучасну етнічну мозаїчність людності України. *Українознавство*. 2002. № 1–2. С. 215–220.

19. Чирков О. Зовнішня міграція – головна причина наявності етнічно неукраїнської людності в сучасній Україні. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/zovnishnya_migratsiya_golovna_prichina_nayavnosti_etnichno_neukrayinskoyi_lyudnosti_v_suchasniy_ukr.html (дата звернення: 24.09.2020).

20. Чирков О. Центр ваги поросійщених українських мас пересувається на Донбас (російщення українців Донецької і Луганської областей за 13 років – від початку 1989 р. до кінця 2001 р. за статистичними даними). *Українознавство*. 2005. № 1. С. 225–228.

21. Шевчук О. Етнічна самосвідомість та етнічна ідентичність у сучасній Україні. *Наукові записки. Серія Культурологія*. 2012. Вип. 9. С. 344–347.

22. Юрчак Н. Глобалізація і проблеми культурної ідентифікації. *Наукові записки. Серія Культурологія* (Проблеми культурної

ідентичності: глобальний та локальний виміри. Матеріали міжнародної наукової конференції 23 – 24 квітня, Острого – 2010). Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. Вип. 5. С. 52–56.

REFERENCES

1. BAKALCHUK, V. (2006). Cultural Singularity as a Strategic Priority of Ukraine's Cultural Policy. *Humanitarnyi visnyk ZDIA*. (Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy), Vol. 26, pp. 123–134. [in Ukr.]
2. BOHACHENKO, V. (2015). Features of Ethnocultural Self-Identification of Ukrainians in the Modern Globalizing Dimension. *Humanitarnyi visnyk ZDIA*. (Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy), (63), pp. 79–89. [in Ukr.]
3. VOLYNETS, S. (2010). Formation of Ethnocultural Identity in Terms of Integration of the Ukrainian Society. In: *Naukovi zapysky. Seriiia "Kulturolohiia" (Problemy kulturnoi identychnosti: hlobalnyi ta lokalnyi vymiry. Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii 23–24 kvitnia, Ostroh – 2010)*. (Scientific Proceedings. Cultural Studies Series. (Problems of Cultural Identity: Global and Local Dimensions. International Scientific Conference Proceedings. April. Ostroh 2010)), Vol. 5. Ostroh: The National University of Ostroh Academy Press, pp. 170–180. [in Ukr.]
4. HRYSHCHUK, E. (2017). Territorial and Ethnic Identity: Specifics of Interconnection. *Ukrainskyi psykholohichnyi zhurnal: zbirnyk naukovykh prats*. (Ukrainian Psychological Journal: Collected Scientific Works), 1 (3). Kyiv, pp. 26–38. [in Ukr.]
5. DANYLIUK, I. (2009). Ethnic Identity as a Sociocultural and Sociopsychological Phenomenon. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu: Psykholohiia*. (Bulletin of Odesa National University: Psychology), Vol. 14 (17), pp. 155–162. [in Ukr.]
6. DANYLIUK, I. (2014). Development of Ethnic Psychology as a Discipline. *Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky* (Topical Problems of Sociology, Psychology, Pedagogy), 2 (23), pp. 20–29. [in Ukr.]
7. DANYLIUK, I., HRESKO, V. (2017). Harmonization of Ethnic Self-Awareness of Ukrainians: Psychological Features. In: *Problemy politychnoi psykholohii: zbirnyk naukovykh prats* (Problems of Political Psychology: Collected Scientific Works), Vol. 5 (19). Kyiv, pp. 122–132. [in Ukr.]
8. LEVENETS, O. (2018). Communist Education in Secondary Schools of Volhynia Region in the Mid-1960s – First Half of the 1980s. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriiia: Istorychni nauky* (Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Historical Sciences Series), Vol. 29 (68), (4), pp. 23–30. [in Ukr.]
9. NIKISHENKO, Yu. (2004). The Concept of “Ethnic Culture” and “Traditional Culture” in Ethnocultural Studies. *Naukovi zapysky NaUKMA: Teoriia ta istoriia kultury* (Scientific Notes of National University of Kyiv-Mohyla Academy: Theory and History of Culture), Vol. 24, pp. 4–13. [in Ukr.]
10. OTROSHKO, L. Peculiarities of Symbol Formation in Ukrainian Ethnocultural Development. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy* (Ethnic History of the Peoples of Europe), Vol. 53, pp. 145–149. [in Ukr.]
11. OLEKSENKO, R., comp., (2016). *Singularity of Territorial Communities. Development of Tourism in the Countryside*. Chernihiv: Chernihiv Center for Retraining and Advanced Training of Employees of Public Authorities, Local Government, State Enterprises, Institutions, and Organizations; Siversk Center for Postgraduate Education, 10 p. [in Ukr.]
12. SELIVANOVA, O. (2018). Linguo-cognitive Parameters of Ethnic Identity. *Movoznavchyi visnyk*. (Linguistic Bulletin), Vol. 24–25, pp. 246–255. [in Ukr.]
13. TELEUTSIA, V. (2009). National Identity and National Self-Awareness as Subconscious Components of National Traditions in Southern Ukraine. *Folklorystychni zoshyty* (Folklore Notebooks), Vol. 12, pp. 3–19. [in Ukr.]

14. TELEUTSIA, V. (2010). The Main Factors for Preserving Folklore Tradition in the Modern City (A Case Study of Folklore in the Danube Region). *Aktualni problemy slovianskoi filologii* (Current Problems of Slavic Philology), Vol. XXIII, Part 2, pp. 279–288. [in Ukr.]

15. HRYNEVYCH, V., DANYLENKO, V., KULCHYTSKYI, S., LYSENKO, O. (2004). *Soviet Project for Ukraine*, Vol. 2 of LYTVYN, M., DZIUBA, I., ISAIEVYCH, Ya., ONYSHCHENKO, O., SMOLII, V., KULCHYTSKYI, S. et al., eds., *Ukraine and Russia in Historical Retrospective: Essays in 3 Volumes*. Kyiv: NASU Institute of History of Ukraine; Naukova dumka, 531 p. [in Ukr.]

16. FEDOTOVA, T. (2016). Ethnic and National Identity of Students of Psychology: Specifics of Manifestation. *Psykhologichni perspektyvy*. (Psychological Perspectives), Vol. 27, pp. 280–292. [in Ukr.]

17. KHANTINGTON, S. (2004). *Who Are We? Challenges of American National Identity*. Moscow: Izdatelstvo AST, 635 p. [in Rus.]

18. CHYRKOV, O. (2002). The Impact of External Migration of the 5th–20th Centuries on the Modern Ethnic Mosaic of the Population in Ukraine. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), Vol. 1–2, pp. 215–220. [in Ukr.]

19. CHYRKOV, O. *External Migration as the Main Reason for the Presence of*

Ethnically Non-Ukrainian People in Modern Ukraine. [online] Available at: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/zovnishnya_migratsiya__golovna_prichina_nayavnosti_etnichno_neukrayinskoyi_lyudnosti_v_suchasniy_ukr.html [Accessed 24 Sept. 2020]. [in Ukr.]

20. CHYRKOV, O. (2005). The Center of Gravity of the Russified Ukrainian Masses Moves to the Donbass (Russification of Ukrainians in Donetsk and Luhansk Oblasts for 13 Years – from the Beginning of 1989 to the End of 2001 according to Statistical Data). *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), Vol. 1, pp. 225–288. [in Ukr.]

21. SHEVCHUK, O. (2012). Ethnic Self-Awareness and Ethnic Identity in Modern Ukraine. *Naukovi zapysky. Seriiia “Kulturolohiia”*. (Scientific Proceedings. Cultural Studies Series), Vol. 9, pp. 344–347. [in Ukr.]

22. YURCHAK, N. (2010). Globalization and Problems of Cultural Identification. In: *Naukovi zapysky. Seriiia “Kulturolohiia” (Problemy kulturnoi identychnosti: hlobalnyi ta lokalnyi vymiry. Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii 23–24 kvitnia, Ostroh – 2010)*. (Scientific Proceedings. Cultural Studies Series. (Problems of Cultural Identity: Global and Local Dimensions. International Scientific Conference Proceedings. April. Ostroh 2010)), Vol. 5. Ostroh: The National University of Ostroh Academy Press, pp. 52–56. [in Ukr.]